

Talat Duru, *Karaman'ın Yakın Tarihteki Kültürü ve Geleneği*, [baskı yeri yok] 1999; *Yıldız Parlayan Kent Karaman* (Karaman valiliği yayını), [baskı yeri ve yılı yok]; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997, s. 152; Mustafa Denктаş, *Karaman Çeşmeleri*, Kayseri 2000; Osman Gümüşçü, *XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Ankara 2001; Azmi Avcioğlu, "Karaman'da Kale ve Sur Bakiyesi", *Konya*, sy. 8, Konya 1937, s. 498-501; Şahabettin Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Mûnasebetleri", *TD*, sy. 17-18 (1963), s. 43-76; N. Beldiceanu - I. Beldiceanu-Steinherr, "Recherches sur la province de Qaraman au XVIe siècle", *Orient*, XI/1, Leiden 1968, s. 3-63; Tayyib Gökbiğgin, "XVI. Asırda Karaman Eyaleti ve Larende (Karaman) Vakıf ve Müesseseleri", *VD*, VIII (1968), s. 29-38; M. Akif Erdoğru, "Kanunî'nin İlk Yıllarında Karaman Vilayeti", *TİD*, VIII (1993), s. 37-50; Mustafa Denктаş, "Karaman'daki Klasik Devir Osmanlı Camileri", *VD*, XXV (1995), s. 125-146; J. H. Kramers, "Karaman", *IA*, VI, 309-311; H. İnalçık, "Mehmed II", a.e., VII, 524-525; H. A. Reed, "Qarâmân", *EJ²* (Fr.), IV, 641.

METİN TUNCEL

KARAMAN BEY

(ö. 660/1262'den sonra)

Karamanoğulları Beyliği'nin kurucusu
Türkmen beyi
(bk. KARAMANOĞULLARI).

KARAMAN MEVLEVÎHÂNESİ

Karaman'da XIV. yüzyılda kurulan,
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin
annesiyile ağabeyinin medfun bulunduğu
Mevlevî tekkesi.

Tarihte Kalemiye Zâviyesi, Ağa Tekkesi (Ak Tekke), Mâder-i Mevlânâ (Vâlîde Sultan) Türbe ve Camii gibi çeşitli adlarla anılan Karaman (Lârende) Mevlevîhânesi, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin annesiyle bazı aile yakınlarının burada gömülmesinden dolayı Mevlevî zâviyeleri arasında çok önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple şeyhlik makamında hep Mevlânâ'nın soyundan bir çelebi bulunmuş ve âdeta Mevlevîler'ce mutlaka ziyaret edilmesi gerekli bir makam niteliği taşımıştır. Karaman'ın Ali Şahne (bugün Alişahane) mahallesinde, Gazipaşa ile Mehmetbey caddeleri arasında yer alan mevlévîhâne Eflâkî'den intikal eden rivayete göre, Mevlânâ'nın torunu Ulu Ârif Çelebi'nin müridi Kalemioğlu Ahî Mehmed Bey tarafından şeyhinin emri üzerine 710-720 (1310-1320) yılları arasında Mevlânâ'nın annesi Mümine Hatun'la ağabeyi Muhammed Alâeddin'in mezarlarının bulunduğu yerde kurulmuştur. Mevlévîhâne Karamanoğul-

ları ve Osmanlılar döneminde çeşitli yenilenme, onarım ve ilâvelerle büyütülmüş ve yapılan vakıfla büyük bir külliye haline gelmiştir.

Mevlevîhâneye ait en eski vakıfnâmelerden biri olan 754 (1353) tarihli Karamanoğlu Mevlevî Mirza Halil Yahşi Bey'in Arapça vakfiyesinde, Mirza Halil Bey'in Kalemioğlu Ahî Mehmed Bey'in yaptırdığı zâviyeye bir değirmenle bir tarla vakfettiği, şehid edilen oğlu Seyfeddin Süleyman Bey'in mezarının zâviyenin kible tarafının hemen yakınında bulunduğu kaydedilmektedir. *Karaman Tarihi* müellifi Şikârî de Seyfeddin Süleyman Bey'in Divanoğlu Medresesi'nin yanındaki Kalemiye Zâviyesi Türbesi'nde Mevlânâ'nın annesinin yanına defnedildiğini söyler. Mevlânâ'nın Karaman'a gelişinden kısa bir süre sonra vefat eden ilk eşi ve Sultan Veled'in annesi Gevher Hatun'un, vakfiyede adı geçen Karamanoğlu Seyfeddin Süleyman Bey'in kabirlerinin burada olduğu nakledilmekteyse de yerleri tam olarak belli değildir.

Karamanoğlu Mirza Halil Bey'in küçük oğlu Alâeddin Ali Bey 769 (1367-68) tarihli vakfiyesinde babasının yaptırdığı, amcasının merkezinin de bulunduğu zâviyenin kible tarafında bir zâviye daha yaptırılmasını istemiş, Mevlânâ'nın adına inşa edilen bu vakif onun soyuna şart koşulmuştur. Seyfeddin Süleyman Bey'in yaptırdığı hamam da buraya vakfedilmiş, yapıların giderleri çeşitli çiftliklerle Selek köyünden sağlanmıştır. Bugün cümle kapısının üstündeki kemer alınlığının içinde bulunan 60 × 50 cm. ebadında, Karaman devri sülüsüyle yazılı beş satırlık Arapça kitâbe 772 (1370-71) tarihli olup bu tarih Alâeddin Ali Bey'in inşasını istediği zâviyenin tamamlandığı yıl olmalıdır. Kitâbeden, Alâeddin Ali Bey'in bir zâviye ile kardeşi Seyfeddin Süleyman Bey için de bir kabir yapılmasını arzu ettiği anlaşılmaktadır. Halil Ethem Eldem ve M. Zeki Oral gibi bazı yerli ve Max van Berchem gibi yabancı tarihçilerin, Karamanoğulları devrine ait bu kitâbedeki Alâeddin Ali ile Mirza Halil arasındaki "ibn" kelimesini atlamaları, Alâeddin Ali Bey'in yaptırdığı eserlerin babası Mirza Halil Bey'e atfedilmesi gibi büyük bir hatanın doğmasına sebep olmuştur.

Karaman Osmanlılar'a geçtiğinde külliye harap bir haldeydi. Bu durum Kanûnî Sultan Süleyman zamanına kadar devam etmiş, bu dönemden XVIII. yüzyılın sonlarına kadar çeşitli inşa ve onarımlarla

XVII. yüzyıl Osmanlı mimarisinin özelliğini taşıyan şu andaki şeklini almıştır. Osmanlı devrinde yapılan türbe-mescid / semâhânenin cümle kapısının üstüne Alâeddin Ali Bey'in inşa ettirdiği 772 (1370-71) tarihli Karamanoğlu Zâviyesi'nin kitâbesi yerleştirilmiştir.

Mevlevîhâne çevresindeki Bostanbaşı Camii ve Medresesi, arasta, Nasuh Bey Hamamı, Sultan Cem Bedesteni, Pazarbozan Oğlu Seyyid Ömer Hanı, Tahte'l-kal'a Mescidi ve buna bitişik elli kadar dükkânı ile Karaman'ın sosyal ve kültürel hayatında önemli bir yere sahipti. 1817-1820 yılları arasındaki onarıma dair hatt-ı hümâyundan, mevlévîhânenin bu tarihte tek mekânli bir türbe-mescid / semâhâne, meydan odası, dokuz derviş hücresi, mutfak, kiler, ahır, odunluk, şeyh evi, kahve ocağı ve dergâhın vakfı olan Süleyman Bey Hamamı ile yakınında bulunan iki katlı, kırk üç odalı bir handan teşekkül ettiği anlaşılmaktadır. 1001 gün çile çıkarılmadığı ve matbah-ı şerif zâbitanı ile dedelerin devamlı ikametini söz konusu olmadığı halde konaklama, at bakımı ve yemek pişirme tesislerinin bulunması, mevlévîhânenin büyük bir menzil ve misafir ağırlama fonksiyonuna sahip olduğunu göstermektedir.

Tekkeler kapatıldıktan sonra mevlévîhânenin semâhâne-mescidi cami olarak kullanılmaya başlanmış, 1959'daki onarımda harap derviş hücreleriyle türbe-mescid tamir edilmiş ve tekkenin orijinal Mevlevî tâc-ı şerif motifli kalem işi süslemelerinin yerine klasik Osmanlı rûmî ve palmet motifleri işlenmiştir. Ayrıca mihrabın iki yanında bulunan çerağ dolaplarıyla türbe ve semâhâne-mescidi ayıran duvarın üstündeki camekân ve mesnevi kürsüsü kaldırılmış, eski mutrip yerinde bir imam odası yapılmıştır. Son zamanlarda derviş hücrelerinin arkasında yer alan mutfak ve bağdâdî çelebi konaklarıyla iki derviş hücresi, avlusunun batısında bulunan bir salonla üç odalı, ahşap ve yarı fevkanî çelebi dairesi yıkılmış, hâmuşânın bir kısmı kaldırılmış ve çelebi dairesinin yerine bir şadırvan inşa edilmiştir. Mevlévîhânenin mescid / semâhâne-türbe ünitesi cami ve ziyaretgâh, derviş hücreleri de depo ve aşhane olarak kullanılmaktadır.

Mevlevîhânenin külliyesi, bugün bahçeli bir ana avlunun güneybatısındaki türbe-semâhâne / mescid ünitesi ve arkasındaki hâmuşân ile kuzeydoğusundaki tek sıra halinde birer kapıyla avluya açılan birer penceresi, ocak ve bacası olan muntazam

kesme taştan yapılmış tonozlu yedi (es-kiden dokuz) derviş hücrelerinden ve doğusundaki hamamdan ibarettir. Ana üniteye dışarıdan bakıldığında muntazam kesme taştan yapılmış, kurşunla kaplanmış, sekizgen kasnak üzerine oturtulmuş basık merkezî bir kubbesi, kasnaksız üç küçük kubbeli, meyilli ve saçaklı bir son cemaat yeri ve tek şerefeli minaresiyle herhangi bir tek kubbeli Osmanlı camisinden çok farklı görünmemektedir. Ancak iç mekânı ve cümle kapısı üstündeki sivri kemerin içinde yer alan kitâbenin altında bulunan çiçeklerin arasında destarlı Mevlî sikkesi resimli pano burasının türbe, semâhâne ve mescid üçlü fonksiyonuna hizmet eden bir mevlîhâne olarak tasavvur edilmiş olduğunu göstermektedir.

Karaman Mevlîhânesi Şems-i Tebrîzî Zâviyesi, Marmaris Mevlîhânesi, Afyonkarahisar ve Mevlânâ dergâhlarına benzeyen bir türbe- mescid / semâhâne zâviye tipi arz etmektedir. Kare planlı ana mekânın batısında dikdörtgen planlı mihraplı, basit ahşap minberli ve mesnevi kürsülü bir semâhâne- mescid kısmı doğusunda küfeki taşından alçak bir duvarla boydan boya ayrılmış, zeminden 40 cm. daha yüksek ve daha dar dikdörtgen planlı yirmi bir sandukalı türbe kısmı yer almaktadır. Mevlânâ'nın annesinin sandukası kible duvarının hemen önünde bulunmakta olup empire üslûbunda yaldızlı yüksek bir ahşap kafesle çevrilmiştir. Sanduka rengârenk kumaşlarla örtülüdür. Bunlar arasında Veled Çelebi'nin (İzbu-dak) müracaatı üzerine Sultan Mehmed Reşad tarafından gönderilmiş musanna pûşide ile kadife perdeler de vardır. Türbedeki diğer sandukalar mevlîhânedeki postnişinlik yapan çelebiler ve aileleriyle Mevlânâ'nın ağabeyine ve ebesine aittir.

Türbenin mevcudiyetinden dolayı semâhâne- mescidin mihrabı ve mihrabın iki yanındaki pencereler kible duvarının ortasında, yani kare mekânın ekseninde değildir; mihrapla yanındaki pencereler binanın fonksiyonuna uydurularak kible duvarının batısına kaydırılmış ve klasik cami mimarisinin simetrisi bozulmuştur. Dikdörtgen bir alana sahip olan semâhâne- mescid üç değişik fonksiyona göre üç farklı kotla üçe bölünmüştür. Mukarnas dekorlu, mermer niş şekli mihrap önündeki zeminden 20 cm. yüksekliğindeki geniş dikdörtgen set, mescid ve semâ icra edildiği zaman şeyh postunun konması için ve seyirci (züvvâr) mahfili, ortadaki daha alçak kare planlı saha semâ mey-

danı olarak kullanılmış, cümle kapısının batısında bugün imam odası ve müezzin mahfili olan, zeminden yine 20 cm. yüksekliğindeki set ise mutrip heyetine ayrılmıştır. Türbe, mihrap, semâ meydanı, mutrip ile züvvâr mahfilleriyle post makamının konularından mevlîhâne mimarisinin türbe- semâhâne- mescid üçlü fonksiyona hizmet edecek şekilde tasavvur edildiği anlaşılmaktadır.

Karaman Mevlîhânesi'nden yetmişmiş birçün ünlü Mevlî arasında Şeyh Abdülkerim Dede, Şam Mevlîhânesi şeyhi Pîr Kartal Dede, Bağdat Mevlîhânesi'nin postnişini ve Bursa Mevlîhânesi'nin kurucusu Cünûnî Ahmed Dede ile yeğeni Bursa postnişini Zihni Sâlih Dede, ünlü hekim Derviş Sipâhi, nezzenbaşı Gülüm Dede ve bestekâr Emîr Dede zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Konya Yüsuf Ağa Ktp., nr. 10389 (Karamanoğlu Alâeddin Bey'in 769/1367 tarihli Arapça vakfiyesi); BA, MD, nr. 79 (1019/1610), s. 361; BA, Cevdet- Evkaf, nr. 11495, 11763, 12552, 13136; VGMA, Defter, nr. 1211, s. 360; Veled Çelebi, Defter, Konya Mevlânâ Tetkikleri Enstitüsü, Prof. Feridun Nafiz Uzluç Ktp. Yazmaları; Eflâkî, Âriflerin Menkubeleri, II, 318-319; Evliya Çelebi, Seyahatnâme, IX, 312-314; Şikârî, Karamanoğulları Tarihi, s. 89-90; Konya Vilâyeti Salnâmesi, Konya 1289, 1291/1872, 1874, s. 88, 1294/1877, s. 114; M. van Berchem, Arabische Inschriften (Inschriften aus Syrien, Mesopotamien und Kleinasien), Leipzig 1909, s. 116; Gaffar Totaysalgır, Karaman (Larende) Tarihi İncelemeleri, Konya 1944, s. 31-32; E. Diez v.dğr., Karaman Devri Sanatı, İstanbul 1950, s. 44-49; Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, İstanbul 1953 (İstanbul 1983), s. 86, 263, 335; Konyalı, Karaman Tarihi, s. 229-254, 535-536; D. Ali Gülcan, Karaman Mevlîhânesi: Mevlevîlik ve Karamanlı Mevlî Veltleri, Karaman 1976; Oktay Aslanapa, Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (XIV. Yüzyıl), Ankara 1977, s. 130; Tahsin Ünal, Karamanoğulları Tarihi, Konya 1986, s. 129-131; Halil Edhem [Eldem], "Karamanoğulları Hakkında Vesâik-i Mahkûke", TOEM, sy. 11 (1327/1909), s. 709; Azmi Avcıoğlu, "Karaman'da Mader-i Mevlâna Cami ve Türbesi", Konya, V/35, Konya 1941, s. 2088-2089; Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "Larende'de Medfun Bulunan Celâleddin Rumi'nin Validesine Dair Hükümler", a.e., s. 2090-2092; M. Zeki Oral, "Mader-i Mevlâna = Prenses Mü'mine Cami, Türbesi ve Hayatı", a.e., VII/53-56 (1943), s. 121-125; A. Süheyl Ünver, "Karaman Hakkında Bazı Notlar", a.e., sy. 80 (1945), s. 1-3; İbrahim Atis, "Mader-i Mevlâna Türbesi", Tarih Hazinesi, I/10, İstanbul 1951, s. 498-499; Yılmaz Önge, "Mader-i Mevlâna Camii", Selâmet, I/4, İstanbul 1962, s. 10-11; Hasan Özönder, "Karaman (Lârende) Mevlîhânesi", Osm.Ar., XIV (1994), s. 143-152; J. H. Kramers, "Karaman", İA, VI, 310; M. C. Şihâbeddin Tekindağ, "Karamanlılar", a.e., VI, 321.

KARAMÂNÎ, Cemâleddin İshak

(ö. 933/1527)

Halvetî şeyhi, âlim ve hattat.

Muhtemelen IX. (XV.) yüzyılın ilk yarısında doğdu. Osmanlılar'ın ilk devrinde yetişen âlimlerden Cemâleddin Aksarâyî'ye nisbetle Cemâlî veya Cemâlîzâdeler diye bilinen aileye mensup olup Cemâl Halife diye şöhret bulmuştur. Hakkındaki bilgiler bazı kaynaklarda, aynı aileden Çelebi Halife diye meşhur Cemâl-i Halvetî'ye (ö. 899/1494) ait bilgilerle karıştırılmıştır. İbrahim Hakkı Konyalı, kaynak göstermeden onun Aksaray'da Cemâleddin Aksarâyî Medresesi'nde başladığı tahsilini Konya'da sürdürdüğünü kaydeder (Niğde Aksaray Tarihi, s. 2264). Hânîzâde Seyyid İbrâhim'in belirttiğine göre Buha-ra'ya gidip Muhammed Kerrârî'nin ilim halkasına katıldı (Şerh-i Kasîde-i Muhrika, vr. 2ⁿ). Daha sonra İstanbul'da Kadîzâde Mevlâ Kasım'dan ders aldı ve Muslihuddin Kastallânî'ye dânişmend oldu. Bu iki âlim, 1470'te Sahn-ı Semân'ın açılışının ardından müderris olarak İstanbul'a tayin edildiğine göre (Taşkôprizâde, s. 142, 189) Cemâleddin İshak muhtemelen bu tarihten sonra İstanbul'a geldi. Şeyh Hamdullah'tan hat meşkedeki ve Yâkût el-Mûsta'sımî üslûbu nesihte usta hattatlar arasına giren Cemâleddin İshak hat derslerini Amasya'da almış olmalıdır. Çünkü Şeyh Hamdullah'ın Yâkût üslûbunu İstanbul'a gitmeden önce Amasya'da iken sürdürdüğü bilinmektedir (DîA, XV, 451). Bu sahada şöhreti saraya ulaşınca Fâtih Sultan Mehmed kendisine İbnü'l-Hâcib'in el-Kâfiye adlı kitabını istinsah ettirdi. Cemâleddin İshak, Fâtih'in istinsah karşılığında verdiği para ile hacca gitti. Hac dönüşü o sırada İstanbul kadısı olan hocası Muslihuddin Kastallânî ile aralarında geçen bir olay (Taşkôprizâde, s. 370-371) onun tasavvuf yoluna girmesine sebep oldu.

Karamânî, bu olaydan sonra Konya'ya giderek Halvetiyye tarikatının ikinci pîri Yahyâ-yı Şîrvânî'nin ileri gelen halifesi Habib Karamânî'ye intisap etti. Kastallânî'nin İstanbul kadılığına 886'da (1481) getirildiği ve aynı yıl Rumeli kazaskeri olduğu (İA, VI, 399) düşünülürse Cemâleddin İshak'ın bu tarihte veya bu tarihten kısa bir süre sonra Konya'ya gittiği söylenebilir. Habib Karamânî'nin yanında seyrü sülûkünü tamamlayıp uzun süre Karaman bölgesinde irşad faaliyetini sürdüren